

САВОЛ - Маргарин, шоколад ва бошка баъзи бир озик-овкат махсулотларининг ёрлик когозида унинг таркибида Е-322 моддаси борлиги ёзилади. Баъзиларнинг айтишига караганда бу чўчка ёғи экан. Чиндан ҳам шундайми? Шунингдек, бизга номаълум бўлган мана шундай махсулотларнинг ҳалол эканлигига қандай ишонч ҳосил қилиш мумкин?

ЖАВОБ (Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф, роҳимахуллох) – Албатта, бу ҳозирги кунда кўп такрорланадиган саволлардан ҳисобланади. Фақат Е-322 эмас, балки шунга ўхшаган рамз билан ишора қилинган кўпгина моддалар бор. Ана ўша моддалар озик-овкат махсулотларини маълум бир савияда ушлаб туриш, ёки қандайдир бир бошка вазифаларни бажарадиган моддалар бўлади. Улар битта чўчка ёғидан ташкил қилинган эмас, балки бир неча қоришма нарсалардан ташкил қилинган – «жалатин» ё шунга ўхшаган турли моддалар ҳисобланади. Уларнинг ичида чўчка ёғи қўшиб ишлатилган бўлиши мумкин, ёки кўпроқ хайвонларнинг суяклари ишлатилган бўлади ва ўшанинг ичида чўчканинг суяги ҳам бўлиши мумкин.

Мана бу масалага аввал бўлмаганлиги учун эски китобларда жавобини топа олмаемиз, лекин ҳозирги замон уламолари бу масалаларни пухта, ниҳоятда диққат билан ўрганишган, мана шу озик-овкат махсулотларини тайёрлайдиган кишилар билан, олимлари билан ўтириб, таркибларини, таҳлилларини – ҳамма нарсаларини кўпчилик бўлиб ўрганиб чиқишган ва ўз ҳулосаларини айтишган.

Бу масала бизнинг диёримизда, халқимизнинг орасида энди-энди суриштириб борилаётгани эътиборидан, мўмин-мусулмонлар бунга қизиқиб, ҳукмини ўрганишга қизиқаётганлиги эътиборидан бу масалага батафсил тўхтаб ўтмоқчимиз ва ана ўша тўхтаб ўтишда асосан, Ислоҳ фикҳи академиялари, тиббий илмлар бўйича ислоҳ ташкилоти уламолари ва бугунги кунимизда кўзга кўринган фақиҳларининг мажлислар ўтказиб, маслаҳат ва чуқур таҳлил қилиб ўрганиб чиққандан кейинги ҳулосаларини сизларга етказишга ҳаракат қилаемиз.

Мана шундай савол бошка уламоларга ҳам берилган. Бизга берилган саволда Е-322 дейилган бўлса, бошкаларда, мана мисол учун «Мусулмон озчиликлар фикҳи» деб номланган китобдаги саволда Е-422, Е-553 деб рамз қилинган моддалар ҳақида сўралади. Унда ҳам, бизнинг саволимиздаги қаби «мана шу моддалар ичига аралаштирилган озик-овкат махсулотларини еса бўладими, бизга айтилишича ана шу нарсаларнинг асли чўчканинг ёғи ёки суягидан эмиш?» деган саволлар берилган.

Жавобга айтилаптики, ана ўша рақамланган моддаларнинг ҳаммасининг ҳам асли чўчканинг суягидан ёки ёғидан бўлавермайди. Баъзи ҳолатларда ўша нарсаларсиз қилинган ҳолатлар ҳам бор. Лекин ҳаром нарсадан қилинган фаразни эътиборга олсак ҳам, фуқоҳоларнинг барча жумҳурлари қарор қилишганки, «Агар наҳас нарса бошка нарсаларга аралашиб йўқ бўлиб кетса, унинг ҳукми ҳам ўзгаради.

Мисол учун: арок моддаси – маст қилувчи ичимлик ўзи жойида турган ҳолида маст қилувчи ичимлик ҳолидан ўтиб сирқага айланиб қолса, ҳалол бўлади. Ёки наҳосат нарса

куйиб кул бўлса, унинг хам хукми ўзгаради - покка айланади.

Шунингдек, нажосат нарса тузнинг ичига тушиб, туз уни еб юборса, унинг хам хукми ўзгаради. Мисол учун, бир хайвон, хох у ит бўлсин ёки чўчка бўлсин туз конига кулаб тушган бўлса-ю, туз уни тамоман еб юборса, унинг итлик ёки чўчкалик хусусияти тамоман йўколади, у умуман вужудда бўлмай йўкка айланиб кетади. Энди ўша ерда тузгина қолади, ана шу пайтда сифати ўзгарган бўлади ва исми хам колмайди, ўзгаради. Шунга биноан унинг хукми хам ўзгариб нажосатдан покликка айланади.

Мана шу гаплардан хулоса чиқариб айтамызки - биз бундай ҳолатларда нарсаларнинг аслига қараб ҳукм чиқармаймиз, чунки арокнинг асли ўзи узумдан бўлади, ёки шунга ўхшаган шариятда руҳсат берилган мубох нарсалардан бўлади. Лекин, ўша узум, ёки бугдой, ёки бир нарса ишлов бериш оқибатида узумлик, бугдойлик холини ўзгартириб, маст қилувчи ичимликка айланади. Ана шу пайтда «бунинг асли узум эди, ичса бўлаверади» демаймиз. Чунки турган холига қараб ҳукм чиқарамиз – «бу узум эди, ҳозир хамрга-арокка айланибди, ҳаром бўлди» деймиз. Ана шу арокка айланиб турган нарса маълум бир муддат ўтиб, ўзгариб, сиркага айланиб қолса, «бу асли арок эди, энди сирка бўлибди, ишлатмаймиз» демаймиз, балки «бу сирка, буни ишлатса ҳалол, ўзи покдир» деган ҳукми чиқарамиз.

Ҳозирги кундаги баъзи бир гизо ёки даволарга чўчканинг бирор нарсаси аралашган бўлса хам, лекин ўша аралашган нарса ўзининг асл хусусиятини йўқотган бўлади. Бошқача ибора билан айтганимизда, «кимёвий ўзгариш оқибатида бутунлай бошқа бир нарсага айланиб қолади. Энди унинг нопоқлиги, нажаслиги қолмайди ва ўша нарсада «чўчканинг гўшти ҳаром» деб айтадиган ҳукмга ҳеч қандай дохил бўлмай қолади.

Мисол учун, ўша нарсалардан қилинган моддалардан баъзилари хайвоннинг суягидан қилинади, гоҳида ўша суяк чўчканинг суяги хам бўлиши мумкин. Бу ишдан хабардор бўлган, эътиқодли одамларнинг айтишича ана ўша қўшилган модда – чўчканинг ёғи ёки гўшти бўлган нарса кимёвий аралашув оқибатида ўзининг хусусиятини батамом йўқотган бўлади. Ана шундай нарсалардан баъзи вақтларда совун қилиш мумкин, ёки тиш тозалайдиган «маъжун» - пасталар қилиш мумкин ва булардан фойдаланиш мумкин. Чунки ҳали айтганимиздек, мазкур моддалар ўзининг асл моҳиятини йўқотган, батамом пок-ҳалол нарсага қўшилиб кетган нарсалар бўлади.

Яна мана шу маънода сизларнинг эътиборингизга 1995 йил милодий санада, 22-24 май кунлари Қувайт давлатида бўлиб ўтган «Тиббий илмларнинг исломий муноззамаси» номи ташкилотнинг катта илмий анжуманида озик-овқат маҳсулотлари ва баъзи дори дармонларга қўшилаётган асли ҳаром бўлган моддалар тўғрисида бугунги куннинг кўзга қўринган уламолари ва тиб ходимларининг жуда катта илмий анжумани ва унда тақдим этилган 1112 саҳифали ҳужжатнинг охирида чиқарилган қарорни қисқача маъноси билан хам танишиб ўтишга ижозат бергайсиз:

«Гизо ва даводаги ҳаром қилинган ва нажас бўлган моддалар ҳақидаги қарор»

1. Хар бир мўмин-мусулмон одам шариати исломия хукмларини ўзига лозим тутмоги вожибдур. Хусусан, озик-овкат ва даво сохасида бунга алохида эътибор бериш керак. Чунки мўмин-мусулмон одамнинг ейдиган нарсаси пок бўлмоги, ичадиган нарсаси пок бўлмоги, даволаниш учун истеъмом киладиган дорилари пок бўлмоги лозимдур.

Аллох субхану ва таолонинг раҳмати кенг. Ўз бандаларига раҳм киладиган бу улуг Зот ўзининг шариатига эргашиш йўлларини ҳам енгиллаштириб қўйган ва бу борада зарурат тугилганда баъзи бир нарсаларнинг риоясини эътиборга олишни шариатига киритган. Ана шундай коидалардан бирида – «зарур бўлган холда ман килинган нарсаларга рухсат берилади» дейилган.

Шунингдек, «хожат тушган пайтда бу хожат заруратнинг ўрнига ўтади» деган коида ҳам бор. Аслида барча нарсалар мубохдир, илло харомлигига эътиборли далил бор нарсаларгина харом ҳисобланади. Шунингдек, «барча нарсалар аслида ўзи пок» деб ҳисобланади, лекин «нажаслиги, нопоклигига далил ишончли холда келтирган нарсаларгина пок эмас» деб ҳисобланади.

1. Ажнабий тиллардаги «алкогол» сўзи араб тилида «ал-Кухл» деб аталади, Лекин ажнабийлар ҳам алкогольни «ал - Кухл»дан олишганлиги маълум ва машхур. Ана шу алкоголь нарсалар шариат нуктаи-назаридан нажас ҳисобланмайди. Бу нарса «хамма нарсанинг асли покдир» коидаси асосида бўлган. Хусусан, ўша алкоголь нарсалар холис ўзи бўлса ҳам, бошқа нарса аралаштирилган бўлса ҳам, ёки сувга аралаштирилган бўлса ҳам барибир.

Шу билан бирга, «хамр», яъни арок ва ичиб маст бўлиш учун тайёрлаб қўйилган нарсалар нажосат ҳисобланади. Шунга биноан, шариат нуктаи-назаридан алкоголь - яъни спиртли нарсалар тиббий хожат учун ишлатиладиган килиб тайёрланган бўлса, уларни терини, яраларни ва тиббий асбоб-ускуналарни тозалаш учун, микробларни ўлдириш учун ишлатиш мумкин.

Шунингдек, тиббий маънода ва тиббий ниятда тайёрлаб қўйилган спиртларни хиди яхши бўладиган атирлар учун ишлатилса бўлади. Чунки, бу ердаги баъзи бир атирга қўшиладиган моддалар факат ана ўша спирт билангина эриши мумкин.

Шунингдек, баъзи бир кремларга ҳам мана шу нарса ишлатилади. Бу халиги ичадиган, маст бўлиш учун тайёрлаб қўйилган хамр – арок хукмига кирмайди. Аммо, алкоголь нарса маст килувчи модда бўлганлиги учун уни ичмок, танаввул килмок мутлако харомдир.

Шунингдек, мўмин-мусулмонлар караб, ўрганиб билиб олишлари керакки, ўша ўзлари ичадиган даволарда ва унинг таркибида арок моддаси, маст килувчи ичимлик моддалари бўлмаслиги керак. Хусусан, болалар учун, хомиладор аёллар учун бериладиган нарсаларда.

Шунингдек, яхши билиб қўймок лозимки, ҳозирги кунда тайёрланаётган баъзи бир дориларнинг таркибида жуда ҳам оз микдорда алкоголь моддаси бўлиши мумкин, бу маст килиш ниятида эмас, балки дорини ушлаб туриш ниятида ёки баъзи бир даволовчи моддаларни эритиб юмшатиш маъносида, сув ва бошқа нарсалар билан уларни юмшатиб бўлмаслиги юзасидан бироз қўшилган бўлади. Буларни истеъмом килса жоиз, рухсат берилган.

Шунингдек, баъзи бир озик-овкат махсулотларига маст килувчи ичимлик учун тайёрланган нарсаларни жуда оз микдорда кўшилган бўлса ҳам истеъмол килиш мутлако мумкин эмасдир. Бунга баъзи бир шоколадларнинг, музкаймокнинг турлари ва шунга ўхшаш махсус овкатлар киради. Баъзи бир газли ичимликлар ҳам бор, ана ўша нарсаларда маст килувчи нарсалар кўшилган бўлади – арокми, конякми ёки бошқа нарсалар кўшилган бўлади – буларни ичишга мутлако рухсат йўк. Чунки шариат коидаси бўйича, кўпи маст килган нарсанинг ози ҳам харом бўлади.

Баъзи бир озик-овкат махсулотларини тайёрлаш пайтида алкоголь моддасини жуда ҳам оз микдорда ишлатилиши бор. Бунда унинг мазаси учун эмас, балки сув ёки бошқа нарсалар билан эримайдиган нарсаларни эритиш учун килингандир. Бу кўп таркалган нарса бўлганлиги учун ва ўша озик-овкат махсулотини тайёрлаш пайтида кўшилган жуда оз микдордаги алкоголь нарса хавога буг бўлиб таралиб кетиши эътиборидан ундан озик-овкатларни истеъмол килишга рухсат берилгандир.

6. Баъзи бир озик-овкат махсулотлари борки, унинг таркибига чўчканинг ёғи кўшилади ва у эриб бошқа нарсага айланиб кетмаган бўлади ҳамда ўз холида мазкур озик-овкат махсулотларини таркибида туради. Бунга мисол айтадиган бўлсак – баъзи бир пишлоклар, мойлар, ёғлар ва шунга ўхшаган нарсалар бор. Баъзи печенъеларни, шоколадларни ва музкаймокларни килишда чўчканинг ёғидан фойдаланилади. Мазкур нарсаларда чўчканинг ёғи ўзи туради. Бундай таомларнинг барчаси харомдир. Уларни емок мутлако мумкин эмасдир. Чунки ахли илмнинг барчаси чўчканинг ҳамма нарсаси нажас эканлигига ва уни еб бўлмаслигига иттифок килишган. Яна бир конун шуки, чўчканинг моддасидан тайёрланган «инсулин» дориси. Буни канд касаллигига гирифтор бўлган беморлар учун даво сифатида ишлатилади ва уни шаръий коидаларга биноан зарурат учун истеъмол килса бўлади.

7. Агар гизо ва давога кўшилган харом нарса бошқа моддаларга аралашиб, ўз хусусиятини тамоман йўқотиб, бошқа бир холатга айланиб колса, уларни истеъмол килиши мувоҳаб бўлади. Мана шу коидага биноан, хайвонларнинг суягидан, терисидан ёки пайларидан килинган «жалатин» моддаси халол хисобланади.

Шунингдек, чўчканинг ёғи ўзи ўлган хайвоннинг ёғидан килинган совунлар мазкур чўчка ёғи ёки ўзи ўлган хайвоннинг ёғи бошқа моддаларга – пок нарсаларга аралашиб, ўзининг хусусиятини батамом йўқотса, шакли-шамоили умуман колмаса, ҳеч қандай аломати бўлмай бутунлай йўк холга айланиб кетган бўлса, ўшандан тайёрланган совунларни ҳам ишлатса бўлади.

Шунингдек, баъзи бир суриладиган малхамлар, кремлар, пардоз-андоз ашёларини таркибида чўчканинг ёғидан кўшилган бўлиши мумкин, лекин ана ўша нарсани зийнат нарса бўлганлиги учун ишлатиб бўлмайди. Фақат хали айтганимиздек, бу нарса жуда оз бўлиб, ўша ёғни бутунлай бошқа нарсага айланиб кетганлиги, унинг асорати умуман колмаганлиги аниқ бўлсагина, ишлатиб бўлади.

Шунингдек, кишининг хушини йўқотадиган, араб тилида «мухаддир» деб аталадиган,

бизда тиббий маъноларда ишлатиладиган нарсалар бор – нашанаванд, наркотик моддаларни бирортасини танаввул килиб бўлмайди. Факат тиббий маънода, муайян бир миқдорда, муайян бир шаклда, табибларни бошчилигида ва уларни тайинлаши асосидагина улардан фойдаланиш мумкин, холос».

(Арабчадан сўзма – сўз таржима тугади)

Алохида, таъкидлаб айтиб ўтишимиз керакки, мана бу бўлаётган изнлар, рухсатлар фатво тарикасида айтилган нарсалардир. Яъники, ўрганиб чикиб, «мана шу нарса жоиз бўлади» деган хулоса чиқарилгандир. «Буни ҳамма истеъмом килиши мажбур, килмаса бўлмайди» деган маъно мутлако йўқ. Кишиларнинг ичида такво йўлини тутиб, «мана шу нарсаларни ўзим истеъмом килмайман, нима бўлса ҳам ичида шубхали нарса борлиги кўнглимни хира қияпти» деган одамлар бўлса, улар албатта такво йўлини тутганлари афзал. Кўнгиллари тортган холатда энг шубхасиз нарсаларни истеъмом килиб юришлари ўзларининг иши – такволари.

Лекин, уламолар рухсат бериб қўйган тарафни олиб «уламолар рухсат берган, мана шу нарсалардан истеъмом килсак жоиз экан» деб баъзи бир одамлар истеъмом килса, такво йўлини тутганлар уларни маломат килмасликлари керак. Аксинча, фатво йўлини тутиб турганлар такво йўлини тутганларни маломат килмасликлари керак.

Хар ким муфтийларнинг фатво беришлари билан бирга яна ўз калбига ўзи фатво бериб, шариат худудида турган икки тарафдан бирини олишга ҳақки бор ҳисобланади.

Аллох субҳану ва таоло барчаларимизни озик-овқатимиз, дори-дармонимиз ҳалол, пок бўлишини Ўзи насиб қилган бўлсин, барчаларимизга Ўзи пок юришни таъминлаган бўлсин. Омийн!